

אורות	
עטיפת הספר אורות, משנת <u>תשמ"ט1989</u>	
מחבר	<u>הראי"ה קוק</u>
שפת המקור	<u>עברית</u>
הוצאה	<u>מוסד הרב קוק</u>
שנת הוצאה	<u>תרפ"א(1921)</u>
סוגה	עיון, <u>מחשבת ישראל</u>
תורגם לשפות	<u>אנגלית וצרפתית</u> ^[1] <u>מקור</u>
מספר עמודים	192

אורות הוא ספר שכתב הרב אברהם יצחק הכהן קוק. יצא לאור בתר"פ(1920). בין הנושאים שבהם עוסק הספר: ארץ ישראל, לאומיות עם ישראל לעומת אוניברסליות, כינון מדינה וניהול מלחמות, יחס עם ישראל לעמים אחרים ויחס היהדות לדתות אחרות, תפיסת האלוהות, משיחיות וגאולה.

מהדורתו הראשונה של הספר לוקטה ונערכה מפנקסיו של הרב קוק, עוד בחייו, על ידי בנו הרב צבי יהודה הכהן קוק. יצאה לאור בהוצאת "דגל ירושלים". מהדורה רחבה יותר יצאה לאור בשנת תש"י, בהוצאת "מוסד הרב קוק".

הספר נחשב בעיני חלק גדול מהציונים הדתיים, במיוחד אלו ההולכים בדרך הרב קוק, לספר יסוד במחשבה ובאמונה. ובעיני רבים מהחרדים - לספר שגוי ומסוכן. כיום לא ניתן למצוא את הספר בספריות של ישיבות חרדיות, אבל הוא נמצא בכל הישיבות הציוניות. לספר קמו מבקרים גם בחוגים ליברליים. לדעתם, הדגש על הלאומיות הישראלית בספר מופרז.

תוכן עניינים

[הסתרה]

• 1 מבנה הספר ותוכנו

○ 1.1 רעיונות המצויים בספר

• 2 הפולמוס על ספר אורות

○ 2.1 המתנגדים

○ 2.2 דעות התומכים

- 3 ספרי פרשנות על "אורות"
- 4 קישורים חיצוניים
- 5 הערות שוליים

מבנה הספר ותוכנו [\[עריכת קוד מקור | עריכה\]](#)

- אורות מאופל
 - ארץ ישראל
 - המלחמה
 - ישראל ותחייתו
 - אורות התחיה
- למהלך האידאות בישראל
 - זרעונים
 - אורות ישראל

סגנונו של הספר הוא הגותי וספרותי עם נטייה לפיוטיות, סגנון שהיה מקובל באותה תקופה. רעיונותיו שאובים ממקורות היהדות הקדומים, בעיקר מן ה**קבלה**, ושיטת ה**אר"י** מצפת. כתיבתו של הרב קוק קולחת אינה כעט ללא ציון מקורות, בשונה מן המקובל בעולם ה**ישיבות**. בכך דומה הרב קוק במידת מה ל**רמב"ם** **במשנה תורה**, שבוקר על שיטתו זו.

הספר בא להתמודד עם שאלות רבות שניסרו בחלל העולם, במיוחד המפעל הציוני בארץ ישראל והמדינה היהודית שבדרך. ביניהן:

- מדוע תהליך של כפירה ו**חילון** נמצא בשיאו דווקא בזמן של גאולה וקיבוץ גלויות.
- כיצד בין המורדים בתורה והכופרים באלוהים ניתן למצוא צעירים בעלי **אידאליזם**.
- מהו תפקיד החילון ומה היחס הראוי אליו.
- האם יש לתמוך בציונות, בפרט לאור חילוניותם של מנהיגיה שאינם שומרי תורה, או שמא יש להמתין לגאולה בידי שמים.
- מהו הציביון הראוי למדינה ומהו סגנון החיים האידאלי ליהודי מאמין.
- מה דרוש, במעשה ובמחשבה, לביסוס תהליך תחיית עם ישראל.
- מהי הצורה החדשה שעל היהדות המודרנית ללבוש.

רעיונות המצויים בספר [\[עריכת קוד מקור | עריכה\]](#)

- **ארץ ישראל** נחשבת כחלק ממהותו של עם ישראל ולא כאמצעי חיצוני, ולכן רק ארץ ישראל מהווה בסיס ליצירה ישראלית מקורית ולרוח קודש ונבואה ולכן אדם מישראל יכול להיות אותנטי באמת רק בארץ ישראל. (עמ' ט-יא)
- עם ישראל עזב את הפוליטיקה העולמית והלך **לגלות**, מאונס שיש בו רצון פנימי, בגלל אי רצונו לכונן ממלכה בתקופה מושחתת ואלילית. (עמ' יד)

- האומות נלחמות בישראל בגלל המעמד הרוחני הנמוך שלו שקשור לאלילות שהתבטאה ב**חטא העגל**, ואם תפיסתו הייתה אידאלית יותר ולא לאומנית צרה, הן היו עוזרות לו לכוון ממלכה. (עמ' יד)
- מלחמות גדולות מעוררות את כוח ה**משיח**, בשל העמקתן את הייחוד המיוחד של כל עם, ובשל הכתמתן את האנושות בשפך דמים. (עמ' טו)
- ישראל הם עדיו של האלוהים בעולם וצריכים לעמוד איתנים כנגד הארס הרוחני שטבעו לטשטש את סגולת ישראל ויחודו. (עמ' כ)
- תכונת סוד ה' ליראיו, מלמדת את האדם לרחוש כבוד לטבע. ושהמאמין רואה בטבע את כבודו של ה' שמסתתר שם. (עמ' כח)
- התרבות האנושית שמבוססת על הדמיון, הינה הכנה לרוח הקודש ולנבואה שגם מבוססת על הדמיון. (עמ' לד)
- שכחת השבטים ליחוסם, היא הכנה לאחדות האומה. וכל פגיעה באחדות האומה, אף שנעשית לכאורה לשם שמים, איננה מגיעה ממקור טהור. (עמ' מג)
- הרצון לגאולה של העם והעולם, שהיא פעולה מתמשכת מאז הופעת עם ישראל על במת ההיסטוריה, הוא דבר שמוטבע בטבע ישראל. (עמ' מד)
- אירופה נתיאשה בצדק מאלוהים, אשר מעולם לא ידעתו, ואילו הסימפטיה לרעיון האלוהות מצויה בעם היהודי באופן טבעי. (עמ' נב)
- ליהדות בגולה אין קיום ללא היניקה מהיהדות של ארץ ישראל וללא זיכרון העבר ותקוות העתיד. (עמ' סב)
- הנטייה הלאומית בישראל היא שדה אשר ברכו ד' ומי שדבק בה דבק בעצם באלוהים, אף שאיננו מתכוון לכך. (עמ' סה)
- הטבע יתגלה למשורר הישראלי במלוא הדרו ויופיו רק בבנין האומה והתקרבותה לחיים טבעיים בריאים. (עמ' עח)
- עם ישראל זנח את הגבורה הגופנית, החיים המעשיים והתבררות החושים רק בגלל יראה נפולה, ושהוא נתבע לחזור לחיים טבעיים ונורמליים שהם הם הבסיס האיתן לרוח ישראל. (עמ' פ)
- בשבח ה**התעמלות** מבחינה דתית, בכך שההתעמלות של צעירי ישראל שמתעמלים להיות בנים אמיצי כח לאומה, משכללת את הכח הרוחני של הצדיקים העליונים והיא עבודת קודש שמעלה את ה**שכינה** מעלה מעלה כעלייתה על ידי שירות ותשבחות, שאמר דוד המלך ישראל בספר תהילים. (אורות התחיה, פסקה לה)
- מעלתם של ה**חילוניים** שמתחברים אל ענייני כלל ישראל, בהשוואה ליראי שמייים שמסתגרים בד' אמותיהם. הרב קוק מבחין בין צדדים שונים באישיותו של האדם: בבחינת ה**נפש** - זו של החילוניים מתוקנת יותר משל החרדים; בבחינת ה**רוח**, זו של החרדים מתוקנת הרבה יותר. (אורות התחיה, פסקה מג)
- הסופרים נתבעים לקדש את נשמותיהם כדי להצליח ולהביא לעולם יצירות אותנטיות בעלות ערך רוחני אמיתי. (עמ' פב)

- תהליך החילון של החברה היהודית, נועד לאפשר לגלות את סודות התורה, ולהגיע להארות שכליות גבוהות. דבר שלא יכול להיות אפשרי בחברה דתית קונפורמית. (עמ' פב)
- תהיה מרידה ברוחניות ואידאליזם בארץ ישראל לאחר תחיית האומה, ואנשים יטו להתעסקות חומרית יתירה וישכחו את הרוח, כריאקציה לכך שפרקי זמן גדולים בגלות יהודים לא עסקו בענייני החומר. (עמ' פד)
- העיסוק בקבלה ובסתרי תורה מעוררים את הרצון הלאומי לשוב לארץ ולנטוש את הגלות. (עמ' צה)
- היעוד המרכזי של ישראל בעולם, הוא להפיץ ולהשפיע באומות את הרעיון האלוהי בטהרתו. לזכך ולעדן אותו באופן שינוקה מכל הפגמים והמחשכים שמטשטשים את צורתו וגורמים לו להיות מושג פרמיטיבי, קשה ובעייתי.
- סיבוכי הדעות והצרות במיוחד הרוחניות והנפשיות נובעות מכך, שמושג האלוהות הינו מעורפל ודמיוני ונתפס באנושות באופן בידיוני, אלילי ומבהיל, ותפקידה של הכפירה לנקות את העולם מתפיסה אלילית זו של האלוהים לאמונה בגדולת-שלמות-אינסוף, שלא ניתן להגדירו ולהגבילו. (עמ' קכו)
- מקום המנוחה של האדם הוא רק באלוהים, שצריך לראותו מתגלם בעולם בכל תופעה שקיימת בו, בכל רוח נשמה, בכל חי ורמש, בכל דבר חכמה, בהרגשת כל מרגיש ובסערת גבורה של כל גיבור. (עמ' קיט)
- מדינת ישראל תהיה יוצאת דופן מכל המדינות האחרות, שהן חברות אחריות גדולות, בזה שהיא מדינה אידאלית מיסודה ומגמתה יהיה תיקון עולם ומלואו ולהיות אור לגויים. (עמ' קס)

הפולמוס על ספר אורות[עריכת קוד מקור | עריכה]

המתנגדים[עריכת קוד מקור | עריכה]

ההתנגדות של חלק מהאישים והזרמים החרדיים לרב קוק החלה עוד לפני הוצאת הספר לאור, בעקבות פולמוס השמיטה וסיבות נוספות. "העדה החרדית" נוצרה למעשה בעקבות ההתנגדות לרבנותו בירושלים בתמיכת המוסדות הציונים. גם הספר עורר ביקורת וחלק מחוגי החרדים אסרו לקוראו. הם חלקו על עמדות בספר ביחס לחילונים, לציונות, היחס בין קודש לחול והיחס לגופניות. עם חלוף השנים פשטה ההתנגדות למשנת הרב קוק גם לזרמים חרדיים נוספים.

- בתגובה לספר כתבו הרב יוסף חיים זוננפלד והרב יצחק ירוחם דיסקין, מנהיגי העדה החרדית קול קורא שבו נאמר: "השתוממו לראות לרב אחד מפה שכתב דברים גסים וזרים לתורת ישראל כולה כי יחולל חדשות לילך בדרכים עקלקלות אשר לא שערום רבותינו ... וכי הפיץ כבר חוברות ברוח העת החדשה רוח הכפירה ו"תרבות" חדשה, אבל האחרון הכביד אשר בשם "אורות" קראה אותה מחוללה, ורעל מות בתוכה, יש בה הרבה דברים שאסור לשמען וכל שכן לכותבם ולהדפיסם^{[2][3]}."
- הרב יוסף ידיד הלוי כתב לרב שלמה אליעזר אלפנדר: "נא גבור איש אלקים קדוש הוא יעמוד לימין התורה הקדושה שנתחלל כבודה אשר בעוונותינו הרבים איש אחד קם להשתרר על עם ד' ובתחבולותיו ישב רב על עדה קדושה וגדולה עדת אשכנזים שיש

רבנים וגאונים חסידים ואנשי מעשה, ולא יגיע בתורה אפילו לקרסולי רגליהם של הגאונים הגדולים ובפרט זקני הרבנים הגאונים הגדולים המפורסמים בתורה ויראה ובחסידות הרי הם מ"ע כבוד רבינו הגאון יצחק ירוחם דיסקין שליט"א והרב הגאון יוסף חיים זוננפלד שליט"א, ובעוונותינו הרבים זה האיש לרוב גאותו כי גבה לבו מאוד כמעט נטרפה דעתו וחיבר ספר אשר כתוב בו דברים של דופי ודברי אפיקורסות נגד תוה"ק [=תורה הקדושה] והוא ודאי מגלה פנים בתורה שלא כהלכה דברים שאסור לשומען כמו שיראה כת"ר [=כבוד תורתו] במחברת הנ"ל הנקראת "אורות" או לאוזניים שכך שומעות... ובלי ספק שספר הנ"ל טעון שריפה שלא יהיו נגררין אחריו". ^[דרוש מקור] (עמ' שה).

- דברים חריפים נוספים על הספר כתבו הרב [יעקב חיים סופר](#) (בעל [כף החיים](#)), הרב [יוסף יהודה ליב בלוך](#) (ראש [ישיבת טלז](#))^[4] ורבנים אחרים.
דעות התומכים [\[עריכת קוד מקור | עריכה\]](#)

- הרב [איסר זלמן מלצר](#), ראש [ישיבת עץ חיים](#) וידידו הקרוב של הרב קוק עוד מתקופת וולוז'ין, כתב במכתב עידוד והסכמה להוצאת כתבי הרב קוק, [כ"ח באב תש"ה](#):
"במלאת עשר שנים להסתלקות גאון ישראל מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל. נוסף לאשר כבר נודע בכל תפוצות ישראל, עוצם גודלו בכל מקצועות התורה, בהלכה ואגדה, מוסר ודעת, לבד זה היה גדול מאוד בקיום מצות "ולדבקה בו", שלדבקו בד' ותורתו, אין מילים להעריך את ערכו. ראוי לתלמידיו ומוקירי שמו ללמוד ממסירותו בכל לבבו באהבת ד' וישראל עמו, ותשוקתו העצומה לזכות את כל אשר היה ביכולתו להשפיע עליו, בין בדברי החוצבים להבות אש בדרשותיו ובין בספריו הגדולים... וראוי לתחזק ולעשות רצון הצדיק, לגמור ולהוציא את כל ספריו הגדולים, אשר עמל עליה ביגיעה עצומה".^[5]

- תלמיד הרב קוק, הרב [יעקב משה חרל"פ](#) כתב והוציא לאור חיבור בשם: **טובים מאורות**, שבו ביאר ופירש כמה מפרקי ספר אורות וניסה להדוף את הקטרוגים כלפיו. הדים להגות של ספר אורות אפשר למצוא בסדרת ספריו **מי מרום**, שנערכו על ידי תלמידו, הרב [יוסף לייב זוסמן](#).

- רבי [יוסף משאש](#) מראשי רבני [מרוקו](#), קיבל חוברת גינוי על ספר אורות מאנשי [חסידות סאטמר](#), ולאחר שניהל חליפת מכתבים עם הרב קוק, שבהם קיבל הסברים מהרב קוק לגבי הכתוב באורות, כתב דברים חריפים ביותר כנגד משמיצי ספר אורות והרב קוק.

"גאון יעקב, כקש"ת כמוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק ישצ"ו [=ישמרו צורו וגואלו], שלום. תפארת ישראל! בשבוע החולף קבלתי חבילת ספרים ניצוצי אורות מחכמת אדוני המלך וקדושתו וענותו, והנני הוגה בהם בשום שכל, ואורו עיני במתק דבשם הרב, המלבב ומלהיב לב כל איש ישראל ליוצרו ודתו, וכל דף ודף יש בו די והותר לסתום ולחתום כל פה הדובר על צדיק עתק, מה מאד הנני שבע רצון ועונג ועלו כליות בהגיגי בהם, האל

הנאמן ומקור הטוב יגמול לאדוני הרב בכל טוב סלה, וזאת להודיע להדר"ג, כי בירח החולף שלחתי מכתב קשות, לעורך הבית ועד לחכמים, על אשר טנף אותו בהכניסו לתוכו מים הזדונים על כבוד מלכותו, ועוד הזהרתיו על להבא, ביטחוני, שכה יעשה, מהאל אבקשה שיטהר לב כל ישראל לרדוף רק אחר האמת והשלום, תמיד, אמן"^[6]

- במכתב שכתב הרב צבי יהודה קוק לאביו, הוא מתאר את תגובתו של האדמו"ר מצ'ורטקוב לספר:

"חזר באותו סגנון בביטול שאין לחוש לדברי ההתנגדות לזה כלל, וכי הוא חושב שיוכל להשפיע ב"אגודת ישראל", ולא יתן בשום אופן לעשות פירודים בישראל, ופשוט שהגשמיות הישראלית קודש היא והעיקר לעבוד בארץ ישראל. ועיקר עבודת הכשרים צריכה להיות תורה ומלאכה, והשאר ייעשה על ידי אחרים הראויים לזה. ואיך להתייחס להם בפרטיות צריך יישוב וסידור פרטי. גם שלח מאה כתרים בעד הספר"^[7].

- הלל צייטלין כתב:

"מרן הראי"ה אינו בא ב"אורות" וב"חכמת הקודש" לפרש כתובים או מאמרי תז"ל, מאמרי הזוהר ומשליהם של גדולי המקובלים, אבל כל המאמרים המובאים בספרים הנזכרים בדרך אגב, או שבהם מסתיימים הסעיפים המיוחדים, מתפרשים ממילא על ידי הרעיונות והסמלים - שהוא מרן הראי"ה - מביע, והקורא מתחיל לראות את אותם הכתובים או המאמרים עצמם באספקלריה זוהרית, שלא ראה אותם מעולם... החידוש הוא כאן בעצם לא בפירושם של הכתובים, אלא באור השפוך עליהן"^[8].

- מנימוקי חבר השופטים של פרס ירושלים לספר "ניצוצי אורות" על אורות: "תכונה זו של קיום רבדים רבים של גילויי תורה במשנתו של הרב, היא גם המאפיינת את לשונו וסגנונו של הרב בכתביו. שפתו כוללת במפורש או במרמז, כמה קומות של המחשבה היוצרת, וכאן גם מקור לשונו הפיוטית. כמעט כל דבר שיצא מעטו, ניכר ונרגש שיש בדברים שיטין ובין השיטין - פשט וסוד ביחד. משום כך יש בחיבורי פרשנות על משנת הרב תועלת מרובה לגילוי האורות הגנוזים בספריו"^[דרוש מקור].

- הרב נחמן שלמה גרינשפאן, שהיה בהתחלה מתנגדי שיטת הרב קוק כתלמיד מובהק של הרידב"ז, והפך לאחד מגדולי מעריציו ודרכו, הגן בהתלהבות על הספר "אורות" במאמר שכתב ופרסם בירחון התורני "שערי ציון", גיליון שבט-אדר תרפ"א: "מה שמעציב ומדאיב ביותר הוא גם מה שרבים מאלה הקבועים באוהלה של תורה הרגילים לתשומת לב ועיון מרובה לכל דקדוק קל וסברה דקה כמשא ומתן של הלכה, מכיוון שהם באים להיכנס להיכל הספרות הקדושה של האמונות והדעות והמושכלות המופשטות, שדורשות לכל הפחות, אותו

העיון וההתבוננות מקיבעא הרגיל בגופי ההלכות המעשיות, סוברים להסתפק בהעברה שטחית וקריאה מקופיא וזהו הגורם הראשון להשרשת פורה ראש ולענה של קטגוריה בתלמידי חכמים.

בדברי אלה אני מכווין בייחוד כנגד אלה המערערים על הספר הנשגב "אורות" של הגאון הדגול מרובה מוהרא"י [=מורנו הרב אברהם יצחק] הכהן קוק שליט"א [=שיחיה לאורך ימים טובים וארוכים], אשר כל מאמריו וספריו מלאים כל טוב ממיטב הגיוני היהדות הנבואית, והממלאים את לב כל איש יהודי הנאמן למסורת אבות שירה ופיוט, תקווה נחמה, ואהבה רבה לסגולות העם וקדשיו, אם רק נקראים הם ברצינות ובעיון הראוי (אין אני בא בדברי אלה להיודעים את האמת ומכוונים למרוד בה או לנו שכך עלתה בימינו).

קראתי ושניתי את ספר 'אורות' מתחילתו ועד סופו ומצאתיו לספר יקר הערך המכיל אוצר גדול של רעיונות עמוקים קדושים ונשגבים לכל ענפי המחשבה הישראלית. הספר כתוב בסגנון מחקרי ובשפה אצילית, כדרך הרב שליט"א בכל ספריו המלאים חקירות עמוקות ונשגבות בכל סעיפי החיים החומריים והמוסריים של העם, ויחד עם זה עלה ביד הרב באמנות נפלאה לעטות את רעיונותיו הנשגבים במעטה הוד וקסם פיוטי של תורת הסוד.

נפלאתי מאד על אלה התופסים את הרב בפרק ל"ד שמשבח את הצעירים המתעמלים לחזק את גופם לטובת כלל האומה. כאלו לא היה גם רצון תורה הקדושה לשמור את בריאותנו, הגלות עשתה אותנו לרפויי המזג, לנרגזי עצבים, והאם אין זה מצווה גדולה שבגדולות לפקח על בריאות העם וחיזוקו? והדברים פשוטים ואינם צריכים לבאורים, אלא שאצל הרב מתבטא עניין פשוט זה בבטויי המקובלים, כמו "גילוי האור" או "הבלטת האור", "ואין גלוי אור עומד בלי חבירו כלל ושניהם כאחד משכללים את סדרי הקדושות".

ספרי פרשנות על "אורות" [\[עריכת קוד מקור | עריכה\]](#)

פרשנות רבה נכתבה על ספר אורות על ידי יוצאי ישיבות מקובלים בחוגי הציונות הדתית. אך עד כה לא זכה למהדורה מדעית מוסמכת, בין השאר, בשל גניזתם של פנקסי הראי"ה מעיניהם של חוקרים והציבור הרחב.

- הרב משה בן-ציון הלוי אושפיזאי, ניצנוצי אורות, א-ב, הוצאת אוצר התלמוד, א-ב, רמת גן. (חלק א' בתשל"ט 1979, חלק ב' בתשמ"ד 1984). זכה בפרס ירושלים לספרות תורנית.
- הרב יעקב משה חרל"פ, טובים מאורות - הגנה על דברי הרב קוק בפרק ל"ד ב"אורות התחיה". החיבור הוא תשובה למכתבו של אייזיק בן טובים. יצא לאור לראשונה בירושלים תר"ף, ובהוצאות נוספות.
- שיחות הרצי"ה לספר אורות, בעריכת הרב שלמה אבינר

- הרב [יוסף קלנר](#), [פלורליזם](#), [פנטיזם](#), [כלליות](#), ביאור למאמר "מלחמת הדעות והאמונות", הוצאת "נתיבות האמונה", אלול תשס"ב
- הרב יוסף קלנר, [הוד הקרח הנורא](#), ביאור למאמר 'יסורים ממרקים' ("זרעונים" פרק ה'), הוצאת "נתיבות אמונה", ירושלים תשס"ה
- הרב [חגי לונדין](#), [ביאורים במאמר למהלך האידיאות בישראל](#), הוצאת "מעליות" (של [ישיבת ברכת משה](#)), [מעלה אדומים](#) תשס"ה
- הרב [זאב סולטנוביץ'](#), [למהלך האידיאות בישראל](#), מכון הר ברכה, [הר ברכה](#) תשס"ח
- הרב זאב סולטנוביץ', [ביאורים לאורות ישראל](#), תשס"ח
- הרב [שלמה אבינר](#), [אורות](#), על "ארץ ישראל", ו"המלחמה", [ספריית חוה](#), בית אל תשס"ז; על ישראל ותחיתו, תשס"ח; על אורות התחייה, תשס"ט.
- הרב [זלמן ברוך מלמד](#), [אורות](#) - שיחות על החלקים "ארץ ישראל", "המלחמה" ו"אורות ישראל ותחייתו"
- הרב [נחום רכל](#), [פירוש על אורות התחיה](#), הוצאת כרם, תמוז תשס"ג

קישורים חיצוניים [עריכת קוד מקור | עריכה]

[מיזמי קרן ויקימדיה](#)

 ציטוטים

[בוויקיציטוט: אברהם יצחק הכהן קוק#אורות](#)

 טקסט

[בוויקיטקסט: אורות](#)

- [הספר "אורות" באתר HebrewBooks](#)
- [שיעורים בספר אורות מאתר מכון מאיר](#)
- הרב [אורי שרק](#), [שיעורים בספר אורות](#), אתר [מכון מאיר](#)
- [שיעורים בספר אורות מאתר בני דוד](#) עלי
- [שיעורים על אורות](#), באתר [ישיבה](#)
- הרב [זאב סולטנוביץ'](#), [שיעורים על ספר אורות](#), באתר [ישיבה](#)
- הרב [אל כהן](#), [כצאת השמש בגבורתו](#), אתר [ישיבה](#)

הערות שוליים [עריכת קוד מקור | עריכה]

- ¹ [הספר תורגם לצרפתית על ידי הרב יהודא ליאון אשכנזי ורות רייכלברג](#)
- ² [גרליץ](#), 'מרא דארעא ישראל', "פרשת הרבנות".
- ³ [עם זאת](#), הרב זוננפלד והרב דיסקין העריכו את גדלותו האישית של הרב קוק. הרב איסר פרנקל, כותב בספר "יחידי סגולה" שהרב זוננפלד אמר:

- ”הרב קוק הוא צדיק גמור, אך דרכינו הן נפרדות!” וראו גם שלמה זלמן זוננפלד, ”האיש על החומה”, כרך שלישי, בפרק ”האמת והשלום אהבו”
4. [^](#) עם זאת התכתב בידידות עם הרצי”ה קוק ושיבח את התוכנית של [ישיבת מרכז הרב](#) המיועדת לקום.
5. [^](#) ליקוטי הראי”ה א’ או ב’, עמ’ 246; שיחות הראי”ה, עמ’ י”ד; וציטוט חלקי בבשדה הראי”ה, עמ’ 96 ו-132.
6. [^](#) אוצר המכתבים של הגר”י משאש, חלק ב’, אגרת תרצ”א. ועיינו עוד באגרות: ח”ב, אגרת תתפ”ט, ח”א קנ”ו.
7. [^](#) Yeshiva.org.il - הרבי מהוסיאטין: זקן בית רוז’ין
8. [^](#) הלל צייטלין, ספרן של יחידים, עמ’ 237.